

Цитування:

Ясенєв О. П. Тенденції розвитку образотворчого мистецтва в часи незалежності України. *Культура і сучасність : альманах*. 2021. № 1. С. 170–174.

Yasenev O. (2021). Trends in the development of fine arts during the independence of Ukraine. *Kultura i suchasnist : almanakh*, 2, 170–174 [in Ukrainian].

Ясенєв Олег Петрович,
заслужений художник України,
старший викладач кафедри
живопису і композиції
Національної академії образотворчого
мистецтва і архітектури
<https://orcid.org/0000-0001-8875-6045>
yasenev@ukr.net

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ЧАСИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Мета статті полягає у висвітленні питань пошуку нових тенденцій розвитку образотворчого мистецтва в часи незалежності України, які набули індивідуального самовираження митця і стали субкатегорією медіа культури, пропонуючи глядачеві складний та якісний у технічному відношенні візуальний продукт, орієнтований на осмислення відношення художнього твору та глядача, позбавлений ідеологізації радянських часів та направлений на світові загальнолюдські цінності. **Методологічну основу** склали методи критичного аналізу мистецтвознавчих, історичних, літературних джерел та конкретно-історичний аналіз у вивченні розвитку нових тенденцій образотворчого мистецтва в часи незалежності України, що дозволило дослідити творчі складові митців, оскільки українське образотворче мистецтво було і є невід'ємною частиною світового мистецького процесу залишаючи при цьому власну національну творчу індивідуальність. **Наукова новизна** полягає у концептуалізації сучасних тенденцій розвитку образотворчого мистецтва, формуванні художніх стилів як чинник відображення історичних та мистецьких процесів у системі взаємодії українського мистецтва та суспільства. **Висновки.** У результаті дослідження встановлено, що кожне покоління вивчає, переглядає й засвідчує своє бачення історії розвитку свого народу. ХХ століття добігло свого кінця, а розвиток нових тенденцій образотворчого мистецтва в часи незалежності України спонукають науковців до аналітичних переосмислень його здобутків з позиції вже нового українського мистецького життя та входження його у світовий мистецький простір. Глобальні інтеграційні процеси сучасного світу – це об'єктивна тенденція розвитку образотворчого мистецтва, яку доцільно розглядати у контексті тенденцій розвитку світового мистецтва, у тому числі європейського. Світові трансформаційні процеси вплинули на всі сфери суспільного життя, ставши визначальними факторами формування способу та якості життя сучасних українських митців, знайшли свою конкретизацію у процесі формування єдиного мистецького простору та повернули право українському образотворчому мистецтву на власне місце у світовому художньому просторі. Образотворче мистецтво в часи незалежності України відображає закони, реалії життя, процеси й явища, які відбуваються в ньому, набуло тенденції власне індивідуального самовираження митця та має підтримку вільного розвитку всіх стилів та жанрів на державному рівні.

Ключові слова: образотворче мистецтво, Україна, тенденції, митець, творча індивідуальність митця.

Yasenev Oleh, Honored Artist of Ukraine, Senior Lecturer of the Department of Painting and Composition of the National Academy of Fine Arts and Architecture

Trends in the development of fine arts during the independence of Ukraine

The purpose of the article is to highlight the search for new trends in the development of fine arts during Ukraine's independence, which acquired individual self-expression and became a subcategory of media culture, offering the audience a complex and technically high-quality visual product focused on understanding the relationship Soviet times and aimed at world universal values. **The methodological basis** was the methods of critical analysis of art, historical, literary sources, and specific historical analysis in studying the development of new trends in fine arts during Ukraine's independence, which allowed to explore the creative components of artists, as Ukrainian art was and is an integral part of the world art process while leaving their own national creative individuality. **The scientific novelty** lies in the conceptualization of modern trends in the development of fine arts, the formation of artistic styles as a factor in reflecting historical and artistic processes in the system of interaction between Ukrainian art and society. **Conclusions.** The study found that each generation studies, reviews and proves its vision of the history of its people. The twentieth century has come to an end, and the development of new trends in fine arts during Ukraine's independence encourages scholars to the analytical rethinking of his achievements from the standpoint of the new Ukrainian artistic life and its entry into the world art space. The global integration processes of the modern world are an objective trend in the development of fine arts,

which should be considered in the context of trends in world art, including European. Global transformation processes have affected all spheres of public life, becoming determinants of shaping the way and quality of life of contemporary Ukrainian artists, found their concretization in the process of forming a single artistic space, and returned the right of Ukrainian art to its place in the world art space. Fine art during the independence of Ukraine reflects the laws, realities of life, processes, and phenomena that take place in it, has acquired tendencies of individual self-expression of the artist, and supports the free development of all styles and genres at the state level.

Key words: fine arts, Ukraine, trends, artist, creative personality of the artist.

Актуальність теми дослідження. Образотворче мистецтво України періоду незалежності є актуальною науковою проблемою. В умовах глобалізації, поліетнічності та різноманітності культурного простору України особливу наукову значущість набувають дослідження щодо збереження та примноження культурного надбання на локальному, регіональному та національному рівнях. Так як до 1991 року українцям довелося творити українське мистецтво у бездержавному стані впродовж майже тисячоліття та змагатися за свою ідентичність і можливість відображати у творах образотворчого мистецтва національні реалії життя та процеси у всіх стилях та жанрах.

Після проголошення незалежності України відбувається процес декомунізації, який спричинив зміни у політичному та культурному житті українського суспільства. Кінець радянської епохи був стрімким: комуністична риторика довгий час вінчала всю споруду радянської культури, роблячи її статичною, однозначною, і коли вона зникла з ужитку української культури саме природним шляхом, вся архітектоніка цілого відразу ж почала розпадатися.

Перед вітчизняним мистецтвом постало питання самоідентифікації, необхідності відображати у творах образотворчого мистецтва (живописі, графіці, скульптурі, декоративно-ужитковому мистецтві) основні тенденції його розвитку у межах державної національної політики України. А самі художники стали переосмислювати напрями своєї творчості, впливаючись у напрями образотворчого мистецтва України такі як: символічний, концептуальний та реалістичний.

Стан наукової розробки. Аналіз наукових досліджень засвідчує, що тенденції розвитку образотворчого мистецтва сучасної України є мало досліджені. В сучасному науковому полі твори образотворче мистецтво є предметом дослідження мистецьких, культурологічних, філософських, педагогічних, історичних наук. Та, дослідження проблем розвитку образотворчого мистецтва звертаються Н. Авер'янова, В. Барка, С. Боева, Т. Кара-Васильєва, Д. Клочко, О. Роготченко,

Г. Скляренко, М. Степико, О. Цугорка, Т. Шепеть, Н. Шпитковська та інші. Дослідники підкреслюють, що образотворче мистецтво сучасної України є результатом творчої праці митців, які прагнуть відобразити в своїх творах трансформацію цінностей, менталітету, світосприйняття тощо.

Виклад основного матеріалу. В образотворчому мистецтві часів радянського періоду, як свідчать обкладинки найперших примірників часопису «Малярство і скульптура», засноване Управлінням у справах мистецтв при Раднаркомі УРСР в 1935 році ще у Харкові, приділялося комуністичній ідеології. Зокрема, «лютневе число за 1938 рік повністю присвячене відображенню у мистецтві перемог Червоної армії, серпневе число – творчості Василя Сурікова як провідного російського художника-демократа, вересневе – комсомолу і комсомольцям, листопадове – декоративному мистецтву народів СРСР» [5, 182]. Тобто, твори образотворчого мистецтва 1917–1990-х років – це всеохоплюючі витвори політично-пропагандивного мистецтва під назвою СРСР.

Влучно цей період у своєму дослідженні охарактеризував О. Роготченко, «...зрозумілим було і тоді, і зараз, що метод художньої творчості великої держави напряму залежить від ідейної естетики та наявності узагальнення у художньому творі при оцінці відповідності зображеної дійсності засобами мистецтва. Форма і зміст, як і ступінь дозволеного тоталітарною ідеологією, стають першочерговими складовими у розумінні пропонованого стилю-методу. Буквальне розуміння переданого у мистецькому творі – в живописі, графіці, скульптурі – не передбачало прихованого підтексту. Твір мусив бути зрозумілим усім верствам населення: від школяра молодших класів до академіка. Внутрішній конфлікт зводився до мінімуму, залишаючи місце лише конфлікту зовнішньому, зображеному безпосередньо у творі. Алегорія чи езопова мова могли бути розцінені як прояв антирадянщини. Жодного підтексту в офіційному мистецтві не передбачалося. Ідеальним вважався твір, що нагадував фотографію, тобто зображення навколишнього життя мусило бути перш за усе

реальним, а вже потім реалістичним [6, 48]. Про «розуміння» творів мистецтва Василь Барка зазначає, що «в творі справжнього мистецтва, крім вірної подробиці, повинно бути відчуття всесвіту. В самій природі мистецтва криються ключі: до незбагненого для аналітичної думки. Це – в значенні іншого зору, ніж мають наші очі» [2].

Образотворче мистецтво в Україні, починаючи з 1990-х рр., стрімко розвиває художнє життя, яке позначене виступами численних груп і окремих художників та мистецьку інфраструктуру (галереї, приватні колекції, сквоти, незалежні видання та арт-критику), а саме: «...утворювалися художні об'єднання з новими естетичними уподобаннями: «Живописний заповідник» (Київ, 1992 р.), «Човен» (Одеса, 1992 р.), «Літера А» (Харків, 1992 р.), «Дзига» (Львів, 1993 р.) та ін.; організовувались приватні мистецькі галереї, власники яких вбачали у мистецтві нові завдання: «Тарас» (1992 р.), Арт-центр «Відродження» (1993 р.), «Світ Л» та ін.» [1, 57].

Все це в цілому починає відображати пробудження національної самосвідомості українців і стає бути національно-пропагандивним. «...особливості сучасного етапу формування національної ідентичності в Україні визначаються, з одного боку, потребою реалізації ідеї нації на основі цінностей українства» [8, 7]. Митці у своїх творах прагнуть відобразити трансформацію цінностей, менталітету, світосприйняття, які призвели і до трансформації засобів художнього вираження, а мистецтво, як особлива сфера культурного життя, викликає потребу у новій оптиці, новому ракурсі розгляду, вільних від полярних чи есхатологічних оцінок.

Основні тенденції розвитку образотворчого мистецтва в сучасній Україні С. Боева охарактеризавує як: «кінець ХХ – початок ХХІ ст. в Україні – період відродження нації, пробудження національної самосвідомості молодого покоління, яке прагне знайти своє коріння, дізнатися про минуле» [3, 182]. Звідси можна зробити висновок, що основою творчості українських митців були концепції некласичної філософії, екстраординарності, еротики, тобто всього, що було заборонено в попередні десятиліття, а на виставках українських майстрів з'явилися новітні різновиди мистецьких практик (перформанси, інсталяції, асамблеї, хепенінги тощо), створюючи нові художні мови та художні простори.

Спільною рисою цього періоду був розрив із радянськими ідеологами, відхід соціалістичного реалізму та утвердження нових видів мистецтва. Інсталяції, перформанси та асамбляжі міцно закріпилися в художній практиці українських митців, впливаючи на традиційні види мистецтва, такі як живопис, графічний дизайн та скульптура.

Образотворче мистецтво України ХХІ століття розвивається інтенсивно порівняно з іншими видами мистецтва, а митці сучасного українського образотворчого мистецтва стали приділяти важливе значення художній мові твору та його філософському контексту, що вказують на тісний взаємозв'язок з практикою світової культури та з культурою глобалізації, що формує нову мову образотворчої пластики.

Висувається гіпотеза, що естетична та соціальна функції є одними із основних функцій сучасного образотворчого мистецтва України, а «образотворче мистецтво постає одним із засобів формування іміджу української держави як демократичної, освіченої та цивілізованої країни, адже сучасне мистецтво – це і віддзеркалення суспільства та його гострих проблем, і нові технології, і креативні ідеї» [1, 56].

Сучасне образотворче мистецтво України перебуває у безперервному, бурхливому русі, у процесі безперервного творчого експерименту, через співіснування різноманітних манер і стилістик, пластичних і мальовничих підходів до світу, від протилежних одне одному і до тих, які відрізняються лише тонкими нюансами світобачення. Твори українських митців іноді важко сприймаються глядачем – творчі прояви через безпредметне мистецтво або фігуратив, авангард або класичний реалізм, неопримітивізм або абстракцію, символізм або експресіонізм, які розкривають індивідуальне бачення реальності, авторські системи метафор і пластичні коди, варіюючи від генези у ній законів та правил, реалізуючи створення мальовничих легенд про світобудову.

Образотворче мистецтво в часи незалежності України є амбівалентне явище. Напрями розвитку попереднього періоду багато в чому продовжували бути його характерними рисами. Між тим нові явища, притаманні світовому мистецтву, виявилися і у творах образотворчого мистецтва України. Одні з них були представлені фрагментарно, інші набули більшого розвитку. Але загалом, образотворче мистецтво України є частиною загальносвітового контексту, який передбачає неформальних, авангардних та інших

тенденцій.

Цікавим є дослідження Т. Шепеть, яка зазначає, що «графічне мистецтво України було політично заангажоване в радянські часи та відродилось у період незалежної України, що призвело до відродження традицій, формування мистецького підґрунтя.» [10, 22].

Можна впевнено стверджувати, що образотворче мистецтво сучасної України є складовою світового мистецтва та розвивається під визначальним впливом українського, європейського та світового мистецтва. Зокрема, Н. Шпитовська висуває гіпотезу, що «митці, які народилися і працюють у країнах з багатовіковою історією культури, відрізняються від решти художників світу. Українські представники сучасного мистецтва виокремлюються у незалежну ланку і, в такий спосіб, привертають особливу увагу до своїх творів та проєктів» [11, 247].

Т. Кара-Васильєва, досліджуючи історію українського образотворчого мистецтва зазначає, що «важливим сьогодні є новий погляд і виклад історії українського мистецтва, яке розглядається в єдиному річищі світового художнього розвитку. Так, ряд яскравих стилістичних течій образотворчого мистецтва мали міжнародний характер, авангардні напрями тяжіли до універсалізації, провідні тенденції знаходили відгомін у національних школах» [4, 63]. Флагманом національної мистецької школи в Україні є – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, викладачі-митці якої, при формуванні мистецьких вмінь і навичок у студентів, вивчають та спираються на творчість попередників. Це спостерігається в творчості викладачів Академії таких як: М. Стороженко, Т. Голембієвської, А. Чебикіна, О. Цугорка, М. Гуїди, Б. Мазура, О. Солов'я, О. Ясенєва та інші. Роботи митців несуть змістовність, а контраст надає напруженості, романтичної піднесеності, у яких представлені новаторські художні практики та користуються популярністю не тільки в Україні, але і за її межами, а самі митці є учасниками міжнародних виставок та конкурсів. Розмаїття творів образотворчого мистецтва стало нормою сучасного художнього процесу в Україні, де абстрактний підхід до форми взаємопов'язаний з емоційними та зовнішніми відлуннями образів, наповненими витонченим естетизмом та зосередженістю на головному.

Окрім живописців та скульпторів у художньому житті країни бере участь безліч талановитих ремісників як: гончарі, ювеліри,

каліграфи, складуви, фахівці ковальської справи та декоративно-ужиткового мистецтва. Багато хто з них спеціалізується на сучасній інтерпретації традиційних українських предметів, які представлені на великих міжнародних, європейських та всеукраїнських виставках.

Отже, участь митців у міжнародній діяльності стимулювала їх на пошуки нових цікавих живописних рішень та сприяли збагаченню їхнього тематичного діапазону живопису України. Кожен справжній митець створює свій світ – той духовний простір, який пронизаний його думками та почуттями. Це свого роду світопорядок, у якому народжуються та живуть певні герої, відбувається дії, є свій відлік часу та простору. Він може бути образний. Образний світ — світ, дуже своєрідний, на стику реального та ірреального, візуально відчутного та міфологізованого. Світ, здавалося б, знайомий і водночас відкриває нові грані, нові ракурси, нові інтерпретації.

Зокрема, О.Цугорка, досліджуючи вплив інновацій на сучасне мистецтво, зазначає наступне: «завдяки інноваціям сучасне мистецтво стало більш відкритим, а відтак воно змушене розвиватися контексті всіх мистецьких пошуків – і традиційних, і новітніх – та активно взаємодіяти і впливати на них» [9, 93].

Висновки. Образотворче мистецтво в часи незалежної України можна охарактеризувати як творчий пошук, відмову від стереотипів, розвиток нових стилів зображення, які інтерпретують питання сучасного періоду. Звернення до звичаїв, історії та життєвого устрою українського народу, стало характерною особливістю сучасного образотворчого мистецтва України, що виражає пам'ять національної історії, ланцюг її подій, легенди про подвиги героїв та сцени повсякденного життя покоління на теренах великої та історично багатой України. Незважаючи на всю складність та суперечливість сучасного образотворчого мистецтва, його нових видів, художніх напрямків та тенденцій, воно завжди відкрите для сприйняття та часом абсолютно вільного трактування авторського ідейного задуму глядачем, діалог з яким може здатися нічим не обмеженим і не стримується, виконує важливу практичну соціально значиму роль формування мультикультурного середовища, заснованого на пріоритеті толерантності.

Література

References

1. Авер'янова Н. Сучасне українське образотворче мистецтво: входження в європейський художній простір. *Українознавчий альманах*. 2015. Вип. 18. С. 56–58.

2. Барка В. Проблеми синтезу традицій і новаторства в розвитку культури і мистецтва України. *Народна творчість та етнографія*. 2003. № 4. С. 52–56.

3. Боева С. Ю. Основні тенденції розвитку образотворчого мистецтва в сучасній Україні. *Сторінки Історії*. № 36 (2013). С. 176–91.

4. Кара-Васильєва Т. Історія мистецтва ХХ століття: концепція, нові підходи й оцінки. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії*: Зб. наук. пр. Київ : ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2007. Вип. 7. С. 53–64.

5. Клочко Д. «Образотворче мистецтво»: каталог пропаганди і новацій. URL: <https://chytomo.com/ekzemplyary-xx/obrazotvorche-mystetstvo-kataloh-propahandy-i-novatsij/> (дата звернення: квітень 2021).

6. Роготченко О. Аналіз особливостей вітчизняного образотворчого мистецтва від появи соціалістичного реалізму до початку «хрущовської відлиги». *Художня культура. Актуальні проблеми*. Вип. 14. 2018. С. 43–52.

7. Скляренко Г. «Нова хвиля» і українське мистецтво кінця ХХ століття. *Сучасне мистецтво*. Наук. зб. К.: Фенікс, 2009. Вип. VI. 400 с. С. 188–196.

8. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. – К. : НІСД, 2011. – 336 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/Ident-62307.pdf> (дата звернення: квітень 2021).

9. Цугорка О.П. Використання інновацій у мистецьких практиках сучасності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2015. №1. С. 92–97.

10. Шепеть Т. М. Станкова графіка Львова 1990-2000-х років: національна специфіка та європейський мистецький контекст: дис. ... канд. мистец.: 17.00.05 «Образотворче мистецтво» / Львівська національна академія мистецтв МОН України. Львів, 2019. 335 с.

11. Шпитковська Н. Сучасне українське мистецтво у світовому культурному просторі як форма спадкоємності національних традицій. *Мистецтво, історія, сучасність, теорія*. 2014. С. 247–253.

1. Aver'janova N. (2015). Contemporary Ukrainian Fine Arts: Entering the European Art Space. *Ukrainoznavchij aljmanakh*. Vyp. 18. 56-58. [in Ukrainian].

2. Barka V. (2003). Problems of synthesis of traditions and innovations in the development of culture and art of Ukraine. *Narodna tvorchohstj ta etnoghrafija*. 4, 52–56. [in Ukrainian].

3. Bojeva S. Ju. (2013). The main trends in the development of fine arts in modern Ukraine. *Storinky Istoriji*, 36, 176-91. [in Ukrainian].

4. Kara-Vasylyjjeva T. (2007). History of art of the twentieth century: concept, new approaches and assessments. *Ukrainsjke mystetvoznnavstvo: materialy, doslidzhennja, recenziji*. K.: IMFЕ im. M.T. Ryljsjkogho NAN Ukrajinu, 7, 53-64. [in Ukrainian].

5. Klochko D. «Fine Arts»: a catalog of propaganda and innovation. URL: <https://chytomo.com/ekzemplyary-xx/obrazotvorche-mystetstvo-kataloh-propahandy-i-novatsij/> [in Ukrainian].

6. Roghotchenko O. (2018). Analysis of the peculiarities of domestic fine arts from the emergence of socialist realism to the beginning of the "Khrushchev thaw". *Khudozhnja kuljtura. Aktualjni problemy*, 14, 43-52. [in Ukrainian].

7. Skljarenko Gh. (2009). "New Wave" and Ukrainian art of the late twentieth century. *Suchasne mystetstvo*. K.: Feniks, VI, 188–196. [in Ukrainian].

8. Stepyko M. T. (2011). Ukrainian identity: phenomenon and principles of formation. K.: NISD. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/Ident-62307.pdf> [in Ukrainian].

9. Cughorka O.P. (2015). The use of innovation in contemporary art practices. *Visnyk Nacionaljnoji akademiji kerivnykh kadriv kuljtury i mystetv*. 1, 92–97 [in Ukrainian].

10. Shepetj T. M. (2019). Easel graphics of Lviv 1990-2000s: national specifics and European artistic context. *Dys. kand. mystetvoznnavstva (doktora filosofiji): 17.00.05 «Obrazotvorche mystetstvo»*. Ljviv [in Ukrainian].

11. Shpytkovsjka N. (2014). Contemporary Ukrainian art in the world cultural space as a form of continuity of national traditions. *Mystetstvo, istorija, suchasnistj, teorija*, 247-253. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 12.10.2021
Отримано після доопрацювання 10.11.2021
Прийнято до друку 17.11.2021*